

SPOSOBY ZAWIERANIA MAŁŻEŃSTW MIESZANYCH ZE SZCZEGÓLNYM UWZGLĘDNIENIEM MIEJSCA ICH CELEBROWANIA

Streszczenie

Problematyka związana ze sposobami zawierania małżeństwa w ostatnich latach staje się coraz bardziej aktualna, ponieważ trendy kulturowe, nie zawsze zgodne ze zwyczajami Kościoła katolickiego, powodują, że w kwestii celebrowania małżeństwa oraz wyboru miejsca tego wydarzenia pojawiają się coraz częściej różnego rodzaju prośby. Dlatego próba syntezy przepisów prawa kanonicznego, ze szczególnym uwzględnieniem prawa liturgicznego, jest propozycją uporządkowania tej kwestii celem umożliwienia zastosowania przedstawionych rozwiązań w katechezie przyszłych nupturientów oraz w praktyce duszpasterskiej w kościołach partykularnych w Polsce.

Większe zrozumienie małżeństwa mieszanego jako sakramentu lub małżeństwa kanonicznego pozwoli również na dostrzeżenie zależności między sposobem celebracji zawierania takiego związku a wyborem odpowiedniego miejsca.

Słowa kluczowe: małżeństwo mieszane, różnica religii, miejsce święte, sakrament małżeństwa, nupturienti.

WSTĘP

Wśród zasad wypływających z prawa naturalnego znajduje się możliwość zawarcia małżeństwa, związku mężczyzny i kobiety, w celu zrodzenia dzieci i założenia rodziny. To prawo wiernych może jednak spotkać się z różnymi trudnościami lub nawet może stać w sprzeczności z innymi zasadami wypływającymi również z prawa naturalnego, prawa Bożego. Dlatego w *Kodeksie prawa kanonicznego* znajdują się różnego rodzaju normy dotyczące prawa do małżeństwa, wśród nich są także te dotyczące małżeństw mieszanych. Przepisy dotyczące samego prawa do ich zawarcia, oczywiście po spełnieniu odpowiednich warunków, zawarte są w *Kodeksie*, jednak przepisy odnoszące się do zasad zawierania takich małżeństw rozproszone są w różnych dokumentach.

Głównym celem artykułu będzie systematyczne przedstawienie przepisów dotyczących celebracji zawierania małżeństwa mieszanego. W sposób szczególnie zostanie uwzględnione miejsce zawarcia takiego związku, ponieważ w niektórych sytuacjach może to wpływać na decyzję kompetentnej władzy w tym zakresie.

* Ks. dr Bartosz Trojanowski – absolwent Papieskiego Uniwersytetu Santa Croce w Rzymie (teologia dogmatyczna) oraz Papieskiego Uniwersytetu Gregoriańskiego w Rzymie (prawo kanoniczne).
E-mail: b.trojanowski@hadak.pl.

1. MAŁŻEŃSTWA MIESZANE I ICH RODZAJE

W *Kodeksie prawa kanonicznego* małżeństwo mieszane zostało określone jako

[...] małżeństwo między dwiema osobami ochrzczonymi, z których jedna została ochrzczona w Kościele katolickim lub po chrzcie została do niego przyjęta, druga zaś należy do Kościoła lub wspólnoty kościelnej nie mającej pełnej łączności z Kościołem katolickim (kan. 1124 KPK).

Prawodawca stwierdza, że takie małżeństwa są zabronione, co oznacza, że nie mogą być zawarte bez wyraźnego zezwolenia kompetentnej władzy kościelnej, po spełnieniu warunków wymaganych prawem powszechnym i partykularnym (por. kan. 1124–1126 KPK). Najwłaściwiej byłoby powiedzieć, że termin „małżeństwo mieszane” zarezerwowany jest dla dwóch ochrzczonych nupturientów, kiedy zachodzi między nimi różnica wyznania, tzn. jedna strona jest wyznania katolickiego, a druga nie. W innych przypadkach należałoby mówić o małżeństwach różnej religii (*disparitas cultus*) lub takich, które wymagają zezwolenia kompetentnej władzy kościelnej np. ze względu na odstępianie od Kościoła katolickiego jednej ze stron (por. kan. 1071, 4° KPK). Takie rozróżnienie wydaje się dzisiaj oczywiste, chociaż do czasu ogłoszenia *motu proprio Matrimonia mixta*¹ takie nie było, bowiem we wstępie do tego dokumentu pod tym terminem uwzględnione są także związki zawierane z dyspensą od różnicy religii².

Biorąc pod uwagę niektóre aspekty – np. zasady stosowane w przedstawieniu prośby o zezwoleniu na małżeństwo – do małżeństw mieszanych można przyrównać również małżeństwa, które potrzebują dyspensy od zrywającej przeszkody różnicy religii (por. kan. 1086 § 1 KPK), czyli związek osoby ochrzczonej z osobą nieochrzczonej: wyznawcą innej religii lub ateistą³; a także małżeństwa zawierane z katolikami, którzy odstąpili od Kościoła, jak również małżeństwa tych, którzy zostali ochrzczeni, ale deklarują się jako niewierzący czy też uporczywie nie praktykują wiary (por. kan. 1071 § 2 KPK)⁴. A zatem w szerokim zakresie pojęciowym małżeństwem mieszanym będą wszystkie wymienione powyżej związki, natomiast w wąskim tylko te, które prawodawca określił jako małżeństwa mieszane w odrębnym rozdziale kodeksu (por. kan. 1124 KPK i następne). Ze względu na specyfikę

¹ „*Matrimonia mixta, id est matrimonia inita a parte catholica cum parte non catholica sive baptizata sive non baptizata, Ecclesia pro suo munere magna semper sollicitudine prosecute est*” (Paweł VI, m.p. *Matrimonia mixta* (31 marca 1970), „*Acta Apostolicae Sedis*” 62 (1970) s. 257).

² Por. L. Sabbarese, *Il matrimonio canonico nell'ordine della natura e della grazia*, Roma 2019, s. 337.

³ Por. Konferencja Episkopatu Polski, *Dekret ogólny o przeprowadzaniu rozmów kanoniczno-duszpasterskich z narzeczonymi przed zawarciem małżeństwa kanonicznego* (8 października 2019), „*Akta Konferencji Episkopatu Polski*” 31 (2019), s. 28–49, nr 73.

⁴ Por. tamże, nr 74.

tego artykułu pojęcie małżeństwo mieszane będziemy odnosić do szerszego zakresu, w przeciwnym przypadku zostanie to wyraźnie zaznaczone.

1.1. SAKRAMENTALNE MAŁŻEŃSTWA MIESZANE

Już w kanonie wprowadzającym jest mowa o tym, że małżeńskie przymierze między ochrzczonymi, przez które mężczyzna i kobieta tworzą ze sobą wspólnotę całego życia, a które ma swoje cele wypływające z natury tegoż małżeństwa, z tego względu zostało podniesione przez Chrystusa Pana do godności sakramentu (por. kan. 1055 § 1 KPK). Do tego stopnia jest to istotna ranga, że nie można zawrzeć ważnej kanonicznie umowy małżeńskiej między ochrzczonymi, która jednocześnie nie byłaby sakramentem (por. kan. 1055 § 2 KPK). Ochrczeni nie mogą wykluczyć sakramentalności małżeństwa i wrócić do rzeczywistości sakramentu naturalnego⁵, ponieważ nie istnieje sakrament małżeństwa, który nie byłby jednocześnie umową małżeńską i odwrotnie – nie istnieje umowa małżeńska, która nie byłaby sakramentem⁶.

Można zatem powiedzieć, że również wśród małżeństw mieszanych w wąskim zakresie (wszystkie) i w szerszym zakresie (niektóre) są takie, które mają przymiot sakramentalności. Mowa tutaj o tych małżeństwach, w których dwoje nupturientów jest ochrzczonych. A zatem będzie to małżeństwo katolika z osobą prawosławną, protestantem (każdego wyznania), a także katolików, którzy odstąpili od Kościoła i deklarują się jako niewierzący lub upornie nie praktykują wiary. Te związki można nazwać małżeństwami sakramentalnymi.

1.2. KANONICZNE MAŁŻEŃSTWA MIESZANE

Jak już wcześniej wspomniano, Kościół, szanując prawo naturalne do zawarcia małżeństwa, dopuszcza również możliwość zawierania związków z osobami nieochrzczonymi, chociaż – jak podkreślają dokumenty kościelne – ze względu na większe różnice między małżonkami, których nie łączy wiara w Chrystusa, ewentualne zagrożenia dla takiego małżeństwa są o wiele większe niż w małżeństwie chrześcijańskim⁷. Między innymi z tego powodu wymagana jest dyspensa od przeszkody zrywającej wynikającej z różnicy religii (por. kan. 1086 § 2 KPK).

Prawodawca nie wprowadza tutaj rozróżnienia na wyznawcę innej religii lub ateistę. Co więcej, przeszkodą różnicy religii dotknięte jest także małżeństwo ochrzczonego i katechumena, który jako osoba nieochrzczona również podlega przepisowi o przeszkodzie różnicy religii powodującej nieważność małżeństwa (por. kan. 1086 § 2 KPK). Mimo że Kościół przyznaje katechumenom pewne prerogatywy (por. kan. 206 § 2 KPK), mogą np. otrzymywać błogosławieństwa (por. kan. 1170 KPK) oraz mają prawo do katolickiego pogrzebu (por. kan. 1183

⁵ Por. W. Góralski, *Kościelne prawo małżeńskie*, Warszawa 2006, s. 30.

⁶ Por. L. Chiappetta, *Il Codice di diritto canonico*, vol. II, Bologna 2011, s. 262.

⁷ Por. Konferencja Episkopatu Polski, *Dekret ogólny o przeprowadzaniu rozmów...*, dz. cyt., nr 73.

§ 1 KPK), to jednak nie istnieje taka prerogatywa, która zwalniałaby katechumenów z obowiązku otrzymania dyspensy, aby ważnie w Kościele zawrzeć związek małżeński z osobą ochrzczoneą.

Warto tutaj zaznaczyć, że tak jak w przypadku związku małżeńskiego między ochrzczoneymi jest mowa o sakramencie, tak w sytuacji, kiedy jedna ze stron nie jest ochrzczonea, nie powinno się mówić o niesakramentalnym związku małżeńskim, ponieważ to sformułowanie ma w mowie potocznej inne znaczenie. Warto podkreślać, że jest to kanoniczny związek małżeński. Należy również stwierdzić, że nie wszystkie osoby żyjące w niesakramentalnych związkach małżeńskich nie mogą przystępować do sakramentu pokuty oraz Eucharystii. Przykładem są katolicy, którzy zawarli związek małżeński z dyspensą od różnicy religii.

2. ZAWARCIE MAŁŻEŃSTWA MIESZANEGO

Małżeństwa mieszane ze względu na swoją specyfikę, oprócz przepisów dotyczących wszystkich małżeństw co do przygotowania nupturientów, obowiązują również przepisy warunkujące udzielenie zezwolenia lub dyspensy na takie małżeństwo. Mowa tutaj m.in o tzw. rękojmi małżonka katolickiego, czyli zobowiązaniu do troski o oddalenie niebezpieczeństwa utraty wiary, o uczynienie wszystkiego, co możliwe, aby ochrzcić i wychować potomstwo w wierze katolickiej. W przypadku osób nieochrzczonych konieczne jest także wykazanie stanu wolnego, które u ochrzczonych katolików jest potwierdzone w metryce chrztu. Tylko spełniwszy wszystkie warunki wymagane prawem powszechnym i partykularnym można udzielić i przyjąć ważnie i godziwie sakrament małżeństwa lub zawrzeć kanoniczny związek małżeński (por. kan. 1125–1126 KPK). Jednak oprócz zezwolenia na małżeństwo mieszane czy dyspensę od różnicy religii kompetentna władza, zazwyczaj ordynariusz miejsca, może wydać też stosowne dyspozycje co do sposobu zawarcia takiego związku małżeńskiego.

Podstawowym źródłem prawa mówiącym o sposobie zawierania małżeństwa mieszanego są *Obrzędy sakramentu małżeństwa*, jak również *Wprowadzenie teologiczne i pastoralne*⁸ do tych obrzędów. W ostatnim czasie normy te zostały powtórzone w *Dekrecie ogólnym o przeprowadzaniu rozmów kanoniczno-duszpasterskich z narzeczonymi przed zawarciem małżeństwa kanonicznego* Konferencji Episkopatu Polski. Nie jest wykluczone, że kompetentna władza na szczeblu kościoła lokalnego wydała odpowiednie w tej kwestii prawo partykularne, czy to na mocy ustawy, czy to na mocy innego dokumentu (np. instrukcji). Takie działanie może wprowadzić dodatkowe elementy w przygotowanie lub przedstawić obiektywne kryteria, które powinny być spełnione celem podjęcia decyzji przez ordynariusza miejsca co do sposobu celebrowania obrzędu małżeństwa.

⁸ *Wprowadzenie teologiczne i pastoralne [w:] Obrzędy sakramentu małżeństwa dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, Katowice 2009.

2.1. ZAWIERANIE MAŁŻEŃSTWA MIESZANEGO PODCZAS MSZY ŚW.

Zasada generalna co do małżeństw mieszanych jest następująca:

[...] jeżeli małżeństwo zawiera strona katolicka ze stroną ochrzczoneą niekatolicką, należy odprawić obrzęd małżeństwa bez Mszy⁹.

Z tego zapisu wynika, że w przypadku małżeństw mieszanych w wąskim zakresie należy przyjąć zasadę zawierania małżeństwa poza Mszą św. W drodze dedukcji należałoby stwierdzić, że tym bardziej małżeństwa mieszane w szerszym zakresie powinny być zawierane poza Mszą św. Jednak ten sam punkt *Wprowadzenia* podaje, że jeśli ordynariusz miejsca uzna okoliczności przemawiające za tym, aby małżeństwo odbyło się podczas Mszy św., i udzieli takiego zezwolenia, wtedy może ono zostać zawarte podczas Eucharystii¹⁰.

Należy dodać, że taka możliwość nie dotyczy tylko tych małżeństw, które *Kodeks prawa kanonicznego* określa jako małżeństwa mieszane, ale także niektórych małżeństw mieszanych w szerszym zakresie. Możliwość sprawowania obrzędu podczas Eucharystii uwarunkowana jest innym kryterium, a mianowicie dwie strony muszą być ochrzczone. Dlatego podczas Mszy św. może zostać udzielony sakrament małżeństwa – po zweryfikowaniu okoliczności: braku zgorszenia lub poczucia dyskryminacji oraz po udzieleniu zezwolenia przez ordynariusza miejsca – również osobie ochrzczonej w Kościele katolickim, która odstąpiła od niego, uważa się za niewierzącą czy też uporczywie nie praktykuje wiary. Oczywiście, należy bardzo uważnie i indywidualnie badać każdy przypadek. Trzeba jednak zauważyć, że strona katolicka, która jest wierząca i praktykująca, nie powinna być pozbawiona owoców sprawowanej Mszy św. w intencji nowożeńców tylko dlatego, że generalna zasada zakłada, że małżeństwa takie udzielane są poza Mszą św.

2.2. ZAWIERANIE MAŁŻEŃSTWA MIESZANEGO POZA MSZĄ ŚW.

Oprócz małżeństw mieszanych, zawieranych pomiędzy stroną katolicką a stroną niekatolicką oraz między dwiema stronami katolickimi, z których jedna zerwała formalnie lub praktycznie relację z Kościołem, a które nie uzyskały zezwolenia na zawarcie małżeństwa podczas Eucharystii, poza nią należy zawierać również kanoniczne małżeństwa, które nie są sakramentem, a zatem strony katolickiej z osobą nieochrzczoneą, w tym także z katechumenem. Jest to podyktowane starożytną praktyką, pozwalającą na obecność nieochrzczonych tylko podczas tzw. mszy katechumenów lub odprawy katechumenów, gdyż tych było najwięcej. Zgromadzenie liturgiczne opuszczali wszyscy „niewierni” (Żydzi i poganie), wspomniani już

⁹ Tamże, s. 36.

¹⁰ Tamże.

katechumeni, a także pokutujący publicznie¹¹. Diakon prosił wszystkich nieochrzczonych o opuszczenie danego miejsca celebracji, pozostawali więc tylko ci, którzy na mocy chrztu mieli prawo i obowiązek wziąć czynny udział we Mszy św.¹² Drugi argument, który nie zezwala na zawieranie małżeństwa mieszanego podczas sprawowania ofiary eucharystycznej jest taki, że te związki nie są sakramentem (brak chrztu u jednej ze stron), a tylko sakramentalny związek może być zawierany podczas Eucharystii, przez analogię do innych sakramentów, które są udzielane w trakcie liturgii Mszy św. zgodnie z przepisanyymi obrzędami.

I chociaż w przypadku katechumena związek małżeński stanie się sakramentem w momencie przyjęcia przez niego chrztu św., to jednak Kościół nie przewiduje specjalnej prerogatywy dla katechumenów, ponieważ również w przypadku innych nieochrzczonych kanoniczne małżeństwo zostanie uznane za sakramentalne w momencie przyjęcia chrztu przez drugą stronę.

2.3. OKOLICZNOŚCI PRZY DECYZJI O ZAWARCIU MAŁŻEŃSTWA PODCZAS MSZY ŚW.

Należy zauważyć, że oprócz decydującej kwestii wyznaczonej przez prawo powszechne, czyli rodzaju małżeństwa mieszanego (sakramentalnego czy kanonicznego), ordynariusz miejsca powinien wziąć pod uwagę jeszcze inne okoliczności, które przemawiają za lub przeciw zezwoleniu na małżeństwo podczas Mszy św.

Takim aspektem będzie z pewnością brak zgorszenia lub niezrozumienia w przypadku zawierania sakramentu małżeństwa przez osoby, które opuściły formalnie lub praktycznie Kościół katolicki, a może nawet są do niego wrogo nastawione. W takich przypadkach, zgodnie z generalną zasadą zawierania małżeństw mieszanych, należałoby przyjąć wskazanie, aby ceremonia odbyła się poza Mszą św.

Podczas zawierania małżeństw mieszanych do Komunii św. może przystąpić strona katolicka, jeśli nie ma przeszkody prawnej, czyli takiej, która jest nałożona cenzurą (por. kan. 915 KPK i kan. 1071 § 1, 5° KPK). W przypadku niekatolików w małżeństwach mieszanych szczególną pozycję mają prawosławni. Podczas zawierania małżeństwa, które może odbyć się podczas Mszy św., strona prawosławna może przyjąć Komunię św. zgodnie z kan. 844 § 3 KPK. Prawo nie wymaga w tym przypadku specjalnego zezwolenia na zawieranie tego związku podczas Mszy św. ani też na udzielenie Komunii św. stronie prawosławnej¹³. Jest to ugruntowane w zbliżonej doktrynie dotyczącej sakramentów oraz w dyscyplinie kościelnej. Podobnie jak w przypadku bycia chrzestnym przez prawosławnego, tak i tu można przytoczyć argument, że jest to możliwe „[...] ze względu na ścisłą komunię istniejącą między Kościołem katolickim i wschodnimi Kościołami prawosławnymi

¹¹ Por. A. Nowowiejski, *Msza święta. Część pierwsza*, Warszawa 2001, s. 655.

¹² Por. J. Wierusz-Kowalski, *Liturgika*, Warszawa 1956, s. 329.

¹³ Por. Konferencja Episkopatu Polski, *Decret ogólny o przeprowadzaniu rozmów...*, dz. cyt., nr. 88.

mi”¹⁴. Przystąpienie do Komunii św. jest możliwe na podstawie *communicatio in sacris*, opisanej w kan. 844 § 3 KPK. Paragraf trzeci w sposób szczególny wspomina niekatolików Kościołów wschodnich, ponieważ ich doktryna co do sakramentu Najświętszej Eucharystii jest zgodna z katolicką, a dzięki temu, jeśli sami proszą i są odpowiednio przygotowani, mogą godziwie przyjąć Komunię św. podczas zawierania sakramentu małżeństwa. Podobnie jest w przypadku innych Kościołów, które w ocenie Stolicy Apostolskiej wyznają wiarę katolicką, przez co znajdują się w takiej samej sytuacji, jak Kościoły wschodnie (por. kan. 844 § 3 KPK).

Chrześcijanie przynależący do wspólnot kościelnych¹⁵ mogą przystępować do sakramentów w Kościele katolickim zgodnie z kan. 844 § 4 KPK, w niebezpieczeństwie śmierci lub przy innej poważnej konieczności uznanej przez biskupa diecezjalnego. Oprócz tego muszą wyznawać wiarę katolicką co do tych sakramentów, być odpowiednio przygotowani, sami o nie prosić oraz nie mieć możliwości udania się do szafarza swojej wspólnoty (por. kan. 844 § 4 KPK). Dekret Konferencji Episkopatu Polski w tej materii nie wprowadził żadnych nowych unormowań, odsyłając jedynie do kodeksowych zasad *communicatio in sacris*¹⁶.

W przypadku małżeństw mieszanych chrześcijańskich nupturientów, nawet jeśli stosuje się obrzęd zawierania związku małżeńskiego poza Mszą św., to przepisy liturgiczne dopuszczają udzielenie Komunii św.¹⁷ Dlatego nie powinno być czynnikiem decydującym – inaczej jak przy braku chrztu jednego z nupturientów – to, że strona niekatolicka nie przystąpi do Komunii św. Skoro i tak Komunia św. udzielana jest poza Mszą św., to dla wszystkich obecnych widoczne będzie rozróżnienie na tych, którzy przyjęli Ciało Pańskie i na tych, którzy tego nie uczynili.

Z tego powodu, przez analogię do rękojmi, wydaje się uzasadnione, aby strona niekatolicka wyraziła swoje stanowisko w tej kwestii na piśmie. W ten sposób

¹⁴ Papieska Rada ds. Jedności Chrześcijan, *Dyrektorium ekumeniczne* (25 marca 1993), „Acta Apostolicae Sedis” 85 (1993), s. 1039–1119, nr 98. Polski przekład: „*Ut unum*”. *Dokumenty Kościoła katolickiego na temat ekumenizmu 1982–1998*, red. S.C. Napiórkowski, Lublin 1982.

¹⁵ Rozróżnienie wyjaśnione zostało w sposób jasny przez deklarację Kongregacji Nauki Wiary *Dominus Iesus* (6 sierpnia 2000), nr 17: „Kościoły, które nie będąc w pełnej wspólnotcie z Kościołem katolickim, pozostają jednak z nim zjednoczone bardzo ścisłymi więzami, jak sukcesja apostołska i ważna Eucharystia, są prawdziwymi Kościołami partykularnymi. Dlatego także w tych Kościołach jest obecny i działa Kościół Chrystusowy, chociaż brak im pełnej komunii z Kościołem katolickim, jako że nie uznają katolickiej nauki o prymacie, który Biskup Rzymu posiada obiektywnie z ustanowienia Bożego i sprawuje nad całym Kościołem. Natomiast wspólnoty kościelne, które nie zachowały prawomocnego Episkopatu oraz właściwej i całkowitej rzeczywistości eucharystycznego misterium, nie są Kościołami w ścisłym sensie; jednak ochrzczeni w tych Wspólnotach są przez chrzest wszczępieni w Chrystusa i dlatego są w pewnej wspólnotcie, choć niedoskonałej, z Kościołem” (<https://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/documents/rc_con_cfaith_doc_20000806_dominus-iesus_pl.html> [dostęp: 18 lutego 2021]).

¹⁶ Por. Konferencja Episkopatu Polski, *Dekret ogólny o przeprowadzaniu rozmów...*, dz. cyt., nr 88.

¹⁷ *Obrzędy sakramentu małżeństwa...*, dz. cyt., s. 81 nn.

można wykluczyć różnego rodzaju niezrozumienie czy oskarżenia o brak tolerancji, dyskryminację lub tym podobne stanowiska¹⁸.

W przypadku kanonicznych małżeństw mieszanych obrzędy nie przewidują udzielenia Komunii św., dlatego nie istnieje ten dylemat, przynajmniej w kwestii konieczności oceny okoliczności dokonanej przez ordynariusza miejsca przy wydaniu zezwolenia na zawarcie małżeństwa. Jest ono określone prawem powszechnym zawartym w księgach liturgicznych, a czasem powtórzonym również w różnych dokumentach partykularnych. Kodeks uznaje prawo liturgiczne zawarte w odpowiednich księgach jako prawo własne Kościoła niemal na równi z przepisami *Kodeksu prawa kanonicznego*. Tylko jeśli stoją w jawnej sprzeczności z przepisami kodeksowymi, powinny zostać zmienione (por. kan. 2 KPK). W przypadku kanonicznych małżeństw istotna będzie decyzja co do miejsca zawieranego związku.

3. MIEJSCE ZAWIERANIA MAŁŻEŃSTWA MIESZANEGO

Kodeks prawa kanonicznego stanowi, że zarówno małżeństwa katolików, jak i sakramentalne małżeństwa mieszane powinny zostać zawarte w kościele parafialnym. W innym kościele lub kaplicy może być ono zawarte za zezwoleniem ordynariusza miejsca lub proboszcza (por. kan. 1118 § 1 KPK). Należy zatem podkreślić, że prawodawca powszechny spośród miejsc świętych do sprawowania obrzędu sakramentu małżeństwa przewiduje kościół (por. kan. 1214 KPK) lub kaplicę (por. kan. 1223 KPK). Nie zostały wspomniane w kan. 1118 § 1 KPK kaplice prywatne (por. kan. 1226 KPK) ani ze zrozumiałych względów cmentarze (por. kan. 1240 KPK).

3.1. ZAWARCIE MAŁŻEŃSTWA W PRZEWIDZIANYM PRAWEM MIEJSCU ŚWIĘTYM

W przypadku małżeństw mieszanych, które są sakramentalnymi związkami, podobnie jak w przypadku małżeństw między katolikami (bez względu na to, czy oboje są formalnie i praktycznie członkami Kościoła, czy jedno z nich nie jest) – sakrament ten powinien być zawarty w kościele parafialnym. Taka jest generalna zasada podana przez prawodawcę kościelnego dla całego Kościoła (por. kan. 1118 § 1 KPK). Przez kościół parafialny należy rozumieć jedynie kościół macierzysty parafii. W myśl dekretu *Domus ecclesiae* kościoły parafialne są siedzibami różnych wspólnot diecezjalnych (parafii)¹⁹. Można stwierdzić, że między kościołem katedralnym a parafialnym jest pewne podobieństwo, ponieważ pierwszy jest sercem diecezji, drugi zaś parafii²⁰. W konsekwencji nie można zgodzić się z twierdze-

¹⁸ Por. J. Kupny, *Instrukcja dotycząca błogosławienia małżeństw mieszanych* (30 listopada 2017), <https://www.archidiecezja.wroc.pl/pliki/Instrukcja_dotyczaca_blogoslawienia_malzenstw_mieszanych.pdf> [dostęp: 20 lutego 2021].

¹⁹ Por. Kongregacja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, *Domus ecclesiae* (9 listopada 1989), „Acta Apostolicae Sedis” 82 (1990), s. 436.

²⁰ Por. P. Malecha, *Edifici di culto nella legislazione canonica. Studio sulle chiese-edifici*, Roma 2002, s. 48.

niem, że do kościoła parafialnego, w sensie kościoła macierzystego, przyrównane są wszystkie kościoły filialne teje parafii²¹. Sprzeciwiałoby się to również ostatniej części kan. 1118 § 1 KPK, w której zezwolenie na zawieranie małżeństwa w innym kościele lub kaplicy może być wydane przez ordynariusza miejsca lub proboszcza. Skoro proboszcz może wydać takie zezwolenie, nie należy terminu „kościół parafialny” rozumieć w sensie szerokim, ale w podstawowym, tym bardziej, że wymagane jest tu zezwolenie kompetentnej władzy, a jego brak wiąże się z zakazem zawierania małżeństwa w takich kościołach lub kaplicach. W związku z powyższym należy tutaj stosować ścisłą interpretację według znaczenia słów (por. kan. 17–18 KPK). Tym bardziej, że analogia kościoła parafialnego do katedralnego nie będzie dotyczyć wszystkich kościołów w diecezji. Podobnie powinno się postępować z określeniem zakresu terminu „kościół parafialny”.

W kan. 1118 § 1 KPK prawodawca stwierdza, że właściwym miejscem na zawarcie małżeństwa, także tego mieszanego między stroną katolicką a niekatolicką, lecz ochrzczoneą, jest kościół parafialny. Kościół parafialny – w domyśle strony katolickiej – jest uprzywilejowanym miejscem przez prawodawcę na zawarcie związku małżeńskiego sakramentalnego. Jest to spowodowane tym, że wydarzenie to ma charakter publiczny, a miejsce święte wskazane przez tę normę prawną podkreśla, iż stanowi ono centrum życia liturgicznego i sakramentalnego wiernych przynależących do tej parafii²². Jednakże nie określono w tym przepisie prawnym, że chodzi o kościół parafialny strony katolickiej. Można zatem stwierdzić, że – po spełnieniu wszystkich wymaganych prawem czynności: przeprowadzeniu rozmów kanonicznych, przedstawieniu rękojmi, uzyskaniu zezwolenia na małżeństwo mieszane od kompetentnej władzy kościelnej, a także po uzyskaniu dyspensy od formy kanonicznej, która dla małżeństwa z osobą prawosławną jest tylko do godziwości, ponieważ małżeństwo będzie ważnie zawarte, jeśli weźmie w nim udział święty szafarz, w innych przypadkach dyspensa od formy kanonicznej jest wymagana do ważności zawieranego związku (por. kan. 1127 KPK) – właściwym kościołem parafialnym może być również ten, do którego należy strona niekatolicka, jeśli kompetentna władza kościelna na to zezwoli. W tej kwestii jednak uprawniony byłby tylko ordynariusz miejsca, który musiałby udzielić dyspensy od formy kanonicznej (por. kan. 1108 oraz 1127 KPK), a nawet jeśli forma kanoniczna byłaby zastosowana, to do sprawowania Eucharystii lub innych sakramentów w świątyni niekatolickiej szafarz powinien mieć zgodę kompetentnej władzy (por. kan. 933 KPK).

Jeśli chodzi o kościoły inne niż parafialne lub o kaplice, to małżeństwo może w nich być zawierane „[...] za zezwoleniem ordynariusza miejsca lub proboszcza” (kan. 1118 § 1 KPK). Będą to zatem kościoły filialne, inaczej zwane dojazdowymi, które znajdują się na terenie parafii, oraz wszystkie kościoły pozaparafialne lub

²¹ Por. T. Pawluk, *Prawo kanoniczne według kodeksu Jana Pawła II*, Olsztyn 1996, s. 191.

²² Por. P. Gajda, *Prawo małżeńskie Kościoła katolickiego*, Tarnów 2016, s. 191.

kaplice, np. kościół zakonny, kościół garnizonowy, kaplica zakonna, kaplica seminaryjna itp. Można wnioskować, że udzielenie przez ordynariusza miejsca lub proboszcza rektorowi takiego kościoła lub kaplicy delegacji do asystowania przy zawieraniu małżeństwa – czy to dla konkretnego małżeństwa, czy też ogólnej – jest także domniemaną zgodą na zawarcie takiego związku w miejscu świętym, którego jest on rektorem (por. kan. 530, 4°; 558; 560 KPK)²³.

3.2. MOŻLIWOŚĆ ZAWIERANIA MAŁŻEŃSTWA POZA MIEJSCEM ŚWIĘTYM

Ordynariusz miejsca może zezwolić na zawarcie małżeństwa w innym odpowiednim miejscu (por. kan. 1118 § 2 KPK). W pierwszej kolejności należy podkreślić, że proboszcz nie ma uprawnienia do zezwolenia na asystowanie małżeństwu poza miejscem świętym oraz w kaplicy prywatnej, mimo iż jest ona zaliczana do miejsc świętych²⁴. Wśród miejsc, które mogą się najczęściej pojawiać, abstrahując od jakichkolwiek ekstrawagancji, są domy prywatne, prywatne kaplice, miejsca szczególne dla nowożeńców²⁵. Trzeba zaznaczyć, że chodzi o miejsce odpowiednie, a zatem takie, w którym można wytworzyć atmosferę religijną, a zawieranie w nim związku małżeńskiego nie spowoduje zgorszenia lub zdziwienia wiernych²⁶.

Przepisy dotyczące odpowiedniego miejsca do zawarcia małżeństwa, zapisane w kan. 1118 § 2 KPK, dotyczą zarówno małżeństw katolickich, jak i tych małżeństw, które są związkami sakramentalnymi. Jednak w przypadku osób, które odstąpiły od Kościoła lub deklarują się jako niewierzące może istnieć poważna przeszkoda uczestniczenia w obrzędach religijnych. Wtedy może okazać się, że jedynym miejscem zawarcia sakramentalnego związku małżeńskiego będzie inne odpowiednie miejsce, np. Urząd Stanu Cywilnego, a dyspensa od formy kanonicznej (por. kan. 1127 § 2 KPK) spowoduje, że przy takiej formie publicznej zawierania małżeństwa wypowiedziana zgoda małżeńska będzie również skutkowałą zawarciem sakramentu małżeństwa²⁷. Jednakże nie należy traktować tego jako zasady generalnej, gdyż taką decyzję trzeba podejmować indywidualnie w każdym przypadku.

Kryteria podejmowania decyzji są w rzeczywistości odmienne. Po pierwsze ważne jest, czy małżeństwo będzie zawierane podczas Mszy św., czy poza nią. W pierwszym przypadku do sprawowania sakramentu Eucharystii poza miejscem świętym „odpowiednie miejsce”, o którym mówi kan. 932 § 1 KPK, nie zawsze musi być tożsame z „odpowiednim miejscem” z kan. 1118 § 2 KPK. Co więcej, chociaż *Kodeks prawa kanonicznego* nie podaje innych warunków, jak tylko „ko-

²³ Por. T. Pawluk, *Prawo kanoniczne...*, dz. cyt., s. 191.

²⁴ Por. A.M. Vega, can.1118 [w:] *Exegetical commentary on the Code of canon law*, vol. III/2, Montréal-Chicago 2004, s. 1480.

²⁵ Por. M. Story, *Kościół, urząd czy plener – miejsce zawarcia małżeństwa w Polsce*, „Annales Canonici” 15 (2019), nr 2, s. 105.

²⁶ Por. T. Pawluk, *Prawo kanoniczne...*, dz. cyt., s. 191.

²⁷ Por. W. Góralski, *Dyspensa od formy zawarcia małżeństwa w świetle nowego Kodeksu Prawa Kanonicznego*, „Prawo Kanoniczne” 31 (1988), nr 1–2, s. 92–93.

nieczność”, to jednak instrukcja *Redemptionis sacramentum* kompetencje do określenia, czy zachodzi taka konieczność, pozostawia biskupowi diecezjalnemu²⁸. Jeśli natomiast małżeństwo będzie zawierane poza Mszą św., to należy również wziąć pod uwagę to, czy będzie to sakrament, czy też małżeństwo kanoniczne, ponieważ w pierwszej kolejności miejscem przyjmowania sakramentów są miejsca święte.

W przypadku związków kanonicznych sytuacja jest inna. Pokazuje to wyszczególnienie w kan. 1118 § 3 KPK, które rozróżnia sytuację tych nupturientów, których małżeństwo nie jest sakramentem. Taki związek może być zawarty zarówno w kościele, jak i w innym odpowiednim miejscu. Nie jest tutaj wspomniane wymaganie zezwolenia ordynariusza miejsca, w przeciwieństwie do poprzedniego paragrafu, ponieważ bierze się pod uwagę, iż dla strony nieochrzczonej może być trudne uczestniczenie w obrzędzie w świątyni katolickiej. Można zatem stwierdzić, że w przypadku małżeństw kanonicznych, które nie są sakramentem, kwestię wyboru odpowiedniego miejsca pozostawia się nupturientom oraz duszpasterzowi strony katolickiej.

3.3. WSKAZANIA DLA OCENY MOŻLIWOŚCI WYBORU MIEJSCA ZAWIERANIA MAŁŻEŃSTWA

Przy podejmowaniu decyzji o miejscu zawierania małżeństwa należy kierować się szeroko rozumianą odpowiedzialnością. Zarówno ordynariusz miejsca, jak i proboszcz powinni mieć świadomość, że w dobie mediów społecznościowych, komunikacji przez Internet oraz powszechnego dostępu do informacji na forach internetowych, wydanie decyzji na sprawowanie małżeństwa w innym miejscu może spowodować precedens. Chociaż można zauważyć wyraźnie rozróżnienie w kodeksie w przypadku małżeństw, które nie są sakramentem (por. kan. 1118 § 3 KPK), to jednak nie należy twierdzić, że jest to zgoda na asystowanie tych małżeństw poza kościołem, a jedynie prawna możliwość. Tylko uzasadnione racje, np. przekonania religijne zabraniające wstępowania do świątyń innych religii mogłyby skłaniać do asystowania takiemu małżeństwu poza miejscem świętym.

Konferencja Episkopatu Polski opublikowała swoje stanowisko w sprawie małżeństwa katolickiego zawieranego poza miejscem świętym. W dokumencie podkreślony jest przymiot sakramentalności małżeństwa, a przez to publiczny charakter sprawowanego sakramentu, co również wymaga miejsca świętego do jego sprawowania. Dokument wymienia również zasady celebracji małżeństwa poza miejscem świętym. Na szczególną uwagę zasługuje podkreślenie odpowiedzialności w wydawaniu zezwolenia przez ordynariusza miejsca:

Ordynariusze miejsca podejmują decyzję o udzieleniu zgody na celebrację sakramentu małżeństwa poza miejscem świętym zgodnie ze swoim osądem, jednakże

²⁸ Por. Kongregacja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, *Redemptionis Sacramentum* (25 marca 2004), nr 108, <https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WR/kongregacje/kkultu/redemptionis_sacramentum_25032004.html#r5> [dostęp: 20 lutego 2021].

nie dzieje się to bez duszpasterskiej roztropności i rozeznania w każdej poszczególniej sprawie. Za powiązaniem bowiem celebracji sakramentu małżeństwa z miejscem świętym stoją racje natury zarówno teologicznej, jak i duszpasterskiej. Istotnie, troską Kościoła jest, aby nie osłabiać więzi sakramentu małżeństwa z miejscem świętym do sprawowania sakramentów, a także, aby zapewnić narzeczonym i ich bliskim jak najlepszy dostęp do dóbr duchowych nawet wtedy, gdy oni sami początkowo tego nie doceniają lub nie rozumieją, co powinno się dokonać pod wpływem kompetentnej katechezy w tej kwestii²⁹.

Chodzi tutaj o małżeństwo między katolikami, jednak z pewnością – przez analogię – można przenieść ten dokument na małżeństwa mieszane w wąskim zakresie, a także pod pewnymi aspektami również na wszystkie małżeństwa zawierane przy zachowaniu formy kanonicznej, tzn. przy obecności katolickiego kapłana lub diakona. Wydawanie zgody na zawieranie małżeństwa, szczególnie sakramentalnego, poza miejscem świętym powinno mieć charakter indywidualny, są to bowiem sytuacje wyjątkowe i takie powinny pozostać, a zatem chodzi tylko o szczególnie poważne przyczyny uzasadniające wybór innego odpowiedniego miejsca.

Nie mogą być to racje natury komercyjnej czy wynikające z ekstrawagancji, próżności lub naśladowania zwyczajów obcych tradycji katolickiej³⁰.

Dlatego przy każdej prośbie o możliwość zawarcia małżeństwa poza miejscem świętym, szczególnie małżeństwa sakramentalnego, należy pamiętać, że podjęta decyzja może stanowić precedens, a także przyczyniać się do utrwalania wzorców wyznaczanych przez niektóre trendy kulturowe, nie zawsze dające się pogodzić w pełni z tradycją Kościoła katolickiego.

ZAKOŃCZENIE

Małżeństwa mieszane, jak i związki, w których jedna strona jest nieochrzczona, są szczególnie traktowane przez prawodawcę kościelnego. Szanując prawo do swobodnego wyboru małżonka, Kościół broni jednak praw i obowiązków katolików do swobodnego wyznawania swojej wiary oraz stoi na straży oddalenia indyferentyzmu religijnego czy też niebezpieczeństwa utraty wiary. To dlatego małżeństwa mieszane szeroko pojęte muszą wypełnić dodatkowe obowiązki, aby uzyskać zezwolenie lub nawet dyspensę na zawarcie związku małżeńskiego.

Celem artykułu było wykazanie, że również sam sposób celebracji małżeństwa niesie ze sobą konkretne przesłanie jego duchowego znaczenia nie tylko dla

²⁹ Konferencja Episkopatu Polski, *Stanowisko biskupów polskich w sprawie małżeństwa katolickiego zawieranego poza miejscem świętym* (16 kwietnia 2016), „Akta Konferencji Episkopatu Polski” 28 (2016), s. 105, nr 23.

³⁰ Tamże, nr 27.

nupturientów, ale także dla całej wspólnoty Kościoła, ponieważ małżeństwo ma publiczny charakter i jest „sakramentem w służbie społeczeństwa”. Dlatego przestrzeganie kryteriów co do sposobu celebrowania małżeństwa ma na celu podkreślanie tego znaczenia teologicznego, a z drugiej strony daje nupturientom możliwość, na miarę ich dyspozycji kanonicznej, do czerpania jak największych dóbr duchowych z samej celebracji.

Ze sposobem celebracji małżeństwa jest również związane miejsce zawierania związku małżeńskiego. Te dwie kwestie są ściśle ze sobą powiązane i każda z nich może w znacznym stopniu podkreślać wyjątkowy charakter tego wydarzenia. Dlatego warto przez odpowiednią katechezę zatroszczyć się o to, aby wszyscy nupturienti byli świadomi znaczenia tych aspektów.

REV. BARTOSZ TROJANOWSKI

WAYS OF CONCLUDING MIXED MARRIAGES WITH PARTICULAR EMPHASIS
ON THE PLACE OF THEIR CELEBRATION

SUMMARY

The issues related to the ways of contracting marriage in recent years have become more and more important, because various cultural trends, not always in line with the customs of the Catholic Church, cause that various requests appear more and more often when it comes to way of celebrating marriage and the place of this event. Therefore, an attempt to synthesize the provisions of canon law, with particular emphasis on liturgical law, is a proposal to organize this issue in order to enable the application of the solutions presented in the catechesis of future spouses and in pastoral practice in particular churches in Poland.

Better understanding of the sacrament of marriage or of the canonical marriage will also allow us to see the relationship between the way of celebrating such a union and choosing the right place for this sacrament or this canonical union.

Keywords: mixed marriage, disparity of cult, sacred place, sacrament of marriage, spouses.